

УДК 378.22.093.05.011.3-051:37
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.91.25>

Т. І. Сущенко

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри освіти і управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

В. М. Кравченко

доктор педагогічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи
Класичного приватного університету

ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ПЕДАГОГІЗАЦІЯ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТРАТУРИ

З урахуванням нових вимог суспільства, реального соціуму України до сучасної вищої школи, до головної фігури цієї системи – особистості викладача запропоновано системно-аналітичний аналіз його професійної підготовки, шляхи подолання досі існуючих у цій системі стереотипів.

Зосереджено увагу на педагогізації професійної підготовки викладача в умовах магістратури, яка за своєю природою, характером і результатами є педагогічною, морально-етичною.

Головною ознакою відмінності запропонованих авторських підходів до професійної підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури є наш висновок, підтверджений результатами тривалих досліджень, зокрема, про зміну не тільки професійної ролі викладача під впливом нових до нього вимог суспільства, але й про те, що його професійна підготовка має відбуватись в особливому магістерському педагогічному процесі, а не в традиційному, в якому наукова ступінь його організаторів не завжди співпадає з необхідним професіоналізмом і компетентністю.

Науково обґрунтовано: перехід до принципово нової освітньої парадигми магістратури, до набуття в ній майбутніми викладачами реального професіоналізму в умовах особистісно-орієнтованого навчання, яке за нашим визначенням, має відбуватись в умовах духовної взаємодії викладача і магістрів, психологічно комфортних навчальних взаємин, професійного взаємозбагачення, діалогічної культури та співтворчості завдяки посиленій увазі викладачів магістратури до особистості магістра, стимулюванні і звеличенню його прагнення досягти успіху у такій важкій майбутній професії.

Визначено, що успішно підготовлений у сучасних умовах магістратури викладач – це спеціаліст, ідеально обізнаний із сучасним станом реального соціуму, педагогічної думки і водночас – це абсолютно самостійна особистість, чиї оригінальні професійно-педагогічні підходи повністю відповідають світовим стандартам свого часу.

Ключові слова: педагогізація, викладач, особистісно-орієнтований педагогічний процес, магістратура, професіоналізм, магістр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні методологічні й теоретичні положення інноваційної педагогіки вищої школи конкретизовано в працях В. Андрущенка, Г. Балла, І. Бежа, Я. Бельмаз, Є. Голобородько, С. Гончаренка, А. Джурина, І. Дичківської, М. Дробнохода, О. Дубасенюк, І. Коновальчука, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Пометун, С. Сисоєвої, В. Стрельнікова, А. Сущенко, Д. Чернілевського, М. Фіцули та ін.

Вагомими для нашого дослідження є наукові праці й посібники Н. Волкової, В. Гриньової, В. Загвязинського, І. Зязюна, К. Корсака, В. Кременя, В. Кудіна, В. Лозової, В. Лугового, О. Олійника, І. Підласого, О. Романовського, В. Семиченко, Т. Туркот.

Окремі аспекти реалізації інноваційного підходу в освітньому процесі розроблені у досліджен-

нях О. Антонової, Л. Барановської, С. Вітвицької, І. Дичківської, Ю. Козловського, В. Ортинського, П. Сауха, О. Снісаренко, В. Ягупова та ін.

Проте, аналіз досліджень довів, що питання професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи розглянуто фрагментарно.

Мета статті – визначити й науково обґрунтувати необхідність цілеспрямованої педагогізації професійної підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу. Суспільні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили орієнтації в галузі вищої освіти. Нова освітня філософія визначила головну стратегію педагогічної діяльності закладу вищої освіти (далі – ЗВО): спрямування освітнього процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття й розви-

ток потенційних творчих можливостей майбутніх спеціалістів. Розв'язання цих актуальних проблем можливе лише на основі внесення науково обґрунтованих змін в існуючу стратегію і практику професійної підготовки майбутніх викладачів, широкого запровадження інноваційних засобів їхньої *всесбічної* професійної підготовки, розвитку високої педагогічної майстерності усіх організаторів вузівського навчання і виховання – викладачів ЗВО України.

Необхідність цілеспрямованої педагогізації професійної підготовки пов'язана з тим, що діяльність викладача за своєю природою, характером і результатами є морально-етичною. Тому основні завдання такої підготовки полягають не тільки у формуванні знань з відповідного предмету, а, насамперед, у наступному:

- розкритті та примноженні особистісного загальнокультурного, духовного й інтелектуального потенціалу студентів;
- пробудженні у них потреби в усвідомленні себе в професійній ролі, в рефлексії своїх сильних і слабких сторін у процесі своєрідного «примірювання» себе до цієї ролі;
- спонуканні студентів до внутрішньої самоорганізації самонавчання і професійного самовдосконалення;
- стабілізації закріплення мотивів самовдосконалення майбутнього спеціаліста у вибраній професії, наукового супроводу цього процесу;
- максимальному використанні викладачем закладу вищої освіти власного життєвого й професійного потенціалу та досвіду у досягненні мети.

Відповідно до цих завдань зростає нова педагогічна роль і значення викладача як центральної фігури всієї системи вищої освіти. Недостатня готовність загальної існуючої професійно-педагогічної підготовки викладачів до успішного виконання вказаних завдань стала гальмом розвитку суспільства, його оновлення. Спроби реформувати вищу школу, не готуючи нового викладача, приречені на провал.

Сучасному ЗВО необхідний викладач – як висококультурна, інноваційна особистість з високим рівнем професійно-педагогічної підготовки, цивілізаційної та соціальної компетентності і, головне, з іншим стилем мислення, адекватним основній потребі – духовного оновлення майбутніх спеціалістів. Це ідеально обізнана особистість із сучасним станом знань, культури реального соціуму, педагогічної думки і водночас – це абсолютно самостійна особистість, чиї оригінальні підходи й думки повністю відповідають світовим стандартам свого часу.

Втім, як зазначає К. Корсак, «Новітні вимоги порівняно мало стосуються понять «інтелект», «інтелігентність», не кажучи вже про напіввете-

ринарний термін «еліта», про ніжність та чистоту й глибину почуттів, збурення нових цінностей, про сусідство добра й зла, правди й кривди, прекрасне й повторне, відстоювання власних переконань, мудрість точного погляду на минуле, виваженість оцінок» [1, с. 9].

На наш погляд, це пояснюється тим, що й досі професійна діяльність викладача відноситься до типу професій, в яких його науковий ступінь не завжди співпадає з необхідним професіоналізмом і компетентністю.

Стрімко змінюються часи, студенти, концепції, навчальні плани і програми. Але не змінюється ставлення до викладання у ЗВО в цілому. Упродовж останніх років наскільки зросли вимоги до вищої школи, що значна частина викладачів з поважними науковими ступенями і званнями з легкістю виконує і перевиконує плани науково-дослідних робіт, але з різних причин має великі проблеми, пов'язані із спілкуванням зі студентами, з застосуванням інноваційних форм і методів вузівського навчання, працюючи за старими схемами і технологіями, які вони давно засвоїли і до яких звикли. Іншим підходам і технологіям їх ніхто не вчив із-за відсутності в Україні системи підвищення кваліфікації працівників вищих навчальних закладів. Останнім часом викладачів вищої школи готують у магістратурі, але вона не може охопити усіх викладачів, які потребують кваліфікованої і своєчасної допомоги.

З іншого боку, професіоналізм викладача за своїм змістом не є категорією сталою, незмінною його характеристикою. Таке явище можна пояснити багатофункціональністю й різнобарвністю ролей, особливістю соціального статусу викладача, які обумовлені специфікою існуючої вищої школи та вимогами до неї.

Сучасний педагог вищої школи є одночасно викладачем, вихователем, організатором професійної підготовки майбутніх спеціалістів, дослідником, консультантом, формуючи у студентів професійно значущі ціннісні орієнтації, які впливають на всі сторони їхньої професійної діяльності: професійну компетентність, культуру, продуктивність праці.

У педагогічній науці переконливо доведено взаємозв'язок професійної майстерності й особистісних якостей викладача, сформованості його педагогічних цінностей. Однак ще не існує єдиних уявлень про те, що таке «викладач-майстер», тобто найкращий викладач той, який сьогодні, як ніколи, готовий створювати, як справедливо стверджує Л. Хоружа, сучасний «образ світу у самій собі завдяки активному засвоєнню предметної, соціальної і духовної сфер життя, здатний виявляти, розкривати соціокультурні, психологічні та інші резерви вдосконалення людини і всієї людської спільноти» [2, с. 37].

Таким чином, можемо констатувати: в суспільстві з'явилися нові педагогічні цінності, що стали основою нової гуманістичної парадигми, яка передбачає:

- сформованість у викладача «педагогічного «Я», уявлення про мету своєї діяльності як високу місію професійного розвитку майбутніх спеціалістів, духовний настрій; домінування високого особистісного змісту всього, що відбувається в процесі професійної діяльності; яскраво виражене прагнення до самоактуалізації; глибока потреба в самозмінюванні, в просуванні до професійно-моральної досконалості, до олюднення системи навчальних відносин; цілісність ідей і переконань, діяльності і напрямків самовдосконалення);

- усвідомлення необхідності зміни своєї особистості;

- активне ставлення до педагогічної діяльності, широта культурологічних інтересів при загальному позитивному ставленні до світу: почуття причетності до всіх явищ і подій, високий рівень творчої мотивації, що виражається в постійному прагненні до вдосконалення навколишньої дійсності, пошук ефективних способів «вийти за межі своєї професії», перетворити її досвід, збагатити професію особистим внеском;

- вступ викладача у діалогічну взаємодію за рахунок: філософської й педагогічної компетентності, філігранного володіння методиками навчально-виховного впливу на розвиток особистості студента, виконання професійних завдань, емпатійної чуйності (вміння бачити світ очима інших), психолого-педагогічної компетентності, культури професійної поведінки, сприйняття вчинків людей з їх позицій, здатності сказати іншим про своє розуміння; вміння бути природним у відносинах, тобто бути самим собою, відмови від непотрібних зауважень, чесною демонстрації свого ставлення; відкритості, щирості та вміння відповідально спілкуватися з будь-якими людьми, підтримки кожної індивідуальності, її права бути несхожою за інших тощо.

Як бачимо, на ефективне виконання педагогічної діяльності, а значить і на педагогічну майстерність викладача впливають і внутрішні, і зовнішні характеристики, забезпечуючи комфортність і успіх у навчанні, співпраці і співтворчості.

Таким чином, професійну готовність викладача до своєї праці можна розглядати як інтегративну педагогічну якість, яка, з одного боку, залежить від суспільних процесів і явищ, а з іншого, є якісним показником професіоналізму, педагогічної діяльності викладача, і не тільки її підсумком, результатом, але й безпосереднім перетворюючим процесом цієї діяльності.

Звідси випливає важливий висновок: педагогічну підготовку викладача слід розглядати як нескінченний і безперервний педагогічний процес

самовдосконалення і педагогізації усієї системи самої вищої школи і ось чому.

Т. Туркот, досліджуючи рівні професіоналізму викладача, зокрема п'ятого рівня, у своєму підручнику «Педагогіка та психологія вищої школи» вказує на формування вищого, системно моделюючого, який передбачає здатність педагога «перетворювати свій предмет на засіб формування особистості студента» [3, с. 324].

Та історично склалося так, що у професійній кар'єрі викладача ЗВО в Україні досі головним напрямом є наукова праця, а не сам професіоналізм викладача. Академічне визнання, просування у кар'єрі, фінансові нагороди досі залежать не від якості викладання, а від наукових досягнень. Втім, у сучасному цивілізованому світі встановлюються інші правила і підходи до професіоналізму викладача, відмінні від попередніх.

В Україні теж почали розробляти спеціальні програми підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, де майбутнім викладачам читаються курси «Педагогіка вищої школи», «Педагогічна майстерність тощо. Сподіваємось, з часом для професорсько-викладацького складу ЗВО стане нормою глобальна й сучасна науково обґрунтована педагогізація, не дивлячись на їхній високий науковий ступінь.

Ринкові принципи конкурентоспроможності закладів вищої освіти уже сьогодні вимагають виконання викладачами нових, складних педагогічних функцій, а саме: засобами свого предмету формувати у студентів вищий рівень суспільних відносин, високої професійної культури спілкування у будь-якому середовищі сучасного соціуму.

Мова має йти не про суто предметну підготовку майбутнього викладача, а про педагогічну, про цілеспрямований особистісно орієнтований педагогічний процес в умовах магістратури, про перехід до принципово нової освітньої парадигми, реальної, а не декларованої.

Такий педагогічний процес професійної підготовки майбутніх викладачів ми розглядаємо, як процес набуття майбутніми спеціалістами професіоналізму в умовах духовної взаємодії викладачів і магістрів, психологічно комфортних навчальних взаємин, професійного взаємозбагачення, діалогічної культури та співтворчості.

Таке визначення нами сучасного магістерського педагогічного процесу передбачає інший стиль навчальних взаємин, а саме: має на меті посилену увагу до особистості магістра, чуйне ставлення викладача до людських переживань, його прагнення до порозуміння і зближення з аудиторією, вміння організатора будь-яких занять запропонувати такий спосіб навчання, який захоплює, дивує і розвиває. Це така взаємодія і ставлення до аудиторії, яке стимулює розкриття самобутності магістрів у найкращому особистісному

самовираженні, що означає поетапний розвиток духовного потенціалу особистості.

Педагогізація професійної підготовки викладачів у такому процесі, насамкінець, означає – *піднесення* особистості.

Такий педагогічний процес (це підтвердила наша тривала практика його організації) досягає своєї головної розвивальної мети завдяки:

- напруженої духовної праці, занурення у глибини професіоналізму викладача, усвідомлення його своєрідності, неповторності та самоцінності свого життя, в сучасному світі, добору для цього особливо яскравого, виразного професійно значущого матеріалу, нестандартного та оригінального його викладу;

- створення в аудиторії атмосфери творчого діалогу;

- особистісної зацікавленості викладача;
- широкого використання комп'ютерних засобів;
- задіяння і створення високого рівня енергетичного потенціалу самих магістрів як сенсу їхнього і свого професійного життя, розкриваючи й колективно оцінюючи їх сутнісну унікальність;

- професійного аналізу стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях, видів впливів і переосмислення деяких усталених поглядів з тим розрахунком, щоб допомогти магістрам сформулювати власні незалежні погляди і переконання, що стане в процесі навчання професії найбільшим його надбанням.

Звідси – такі нові функції сучасного викладача ЗВО, спрямовані на формування майбутнього покоління викладачів, а саме:

- сучасний викладач не інформатор, а фасилітатор;

- організатор захоплюючого саногенного (оздоровчого) особистісно-орієнтованого педагогічного процесу.

Його характеризує високий професіоналізм і творча незалежність, продуктивна творча уява, спрямована на вдосконалення життєвого шляху магістрантів, вміння вести діалог, установка на інноваційну професійну поведінку, оновлення, урізноманітнення професійних рішень, на вміння захоплювати і хвилювати тощо.

Педагогізація магістерського педагогічного процесу, таким чином, означає:

1. Це процес, у якому всі його учасники навчаються залюбки, де присутні креативні неочікуваності й новизна, пов'язані з майбутньою профе-

сією та успішним професійним саморозгортанням у ній.

2. У такому процесі діяльність викладача і студентів органічно поєднується в єдиній активній професійно спрямованій діяльності, в якій непомітно відбувається перебудова уявлення про себе під впливом уточнення феномену «справжній професіоналізм викладача».

3. Це свобода визначення і вибору темпів та рівнів професійно-творчого самовираження магістрів у процесі навчання. Можливість екстерном здати окремі предмети, щоб дати можливість виграти час.

4. Ідеальний особистісно-орієнтований педагогічний процес практично непомітний для його учасників.

5. Такий процес вимагає від викладача ні на хвилину не припиняти професійний саморозвиток.

Найвищою якістю педагогізації магістерського процесу є надання максимальних можливостей кожному магістранту дізнаватись про власний професійний потенціал, цілеспрямоване створення під час навчання в магістратурі свого власного індивідуального проекту (навіть наукового) для подальшого професійного зростання й успішного самостворення.

Успіху сприяє педагогічно майстерне спрямування магістерської аудиторії на самостійні авторські професійні проекти і навіть на відкриття.

Переконані: викладач і магістранти завжди отримують від такого творчого партнерства велику насолоду.

Висновки. Цілеспрямована педагогізація професійної підготовки викладачів в умовах магістратури за будь-якої інформатизації чи комп'ютеризації наближає майбутніх викладачів, випускників магістратури до найвищого принципу життєдіяльності, до високого професіоналізму, піднімає особистість до найкращого в собі, в житті і в професії.

Список використаної літератури:

1. Корсак К. Політика й освіта: розбіжності між гаслами та справами. *Науковий світ*. 2011. № 12. С. 8–9.
2. Хоружа Л. Науки про освіту: чи є в них місце педагогіці? *Вища школа*. 2016. № 6. С. 30–39.
3. Туркот Т. І., Коновал О. А. Педагогіка та психологія вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс. 2013. 466 с.

Sushchenko T., Kravchenko V. Targeted pedagogization of successful professional training of future teachers during the master's program

Considering the new requirements of society, the real Ukrainian society for modern higher education, to the main figure of this system – the personality of the teacher, a systemic-analytical analysis of his professional training has been proposed, ways to overcome existing stereotypes in this system.

The focus is on the professional training of the teacher in the conditions of the master's program, which by its nature, character, and results is morally-ethical, which fundamentally differs from the existing one.

The main feature of the difference of the proposed author's approaches to the professional training of future teachers in the conditions of the master's program is our conclusion, confirmed by the results of long-term research, in particular, about the change not only of the professional role of the teacher under the influence of new requirements from society but also about the fact that his professional training should take place in a special master's pedagogical process, and not in the traditional one, in which the scientific degree of its organizers does not always coincide with the necessary professionalism and competence.

Scientifically substantiated: transition to a fundamentally new educational paradigm of the master's program, to the acquisition in it by future teachers of real professionalism in the conditions of personality-oriented learning, which, according to our definition, should take place in conditions of spiritual interaction between the teacher and the masters, psychologically comfortable learning relationships, professional enrichment, dialogical culture, and co-creation due to the increased attention of master's teachers to the personality of the master, stimulation and enhancement of his desire to succeed in such a difficult future profession.

It is determined that a successfully prepared teacher in modern conditions of the master's program is a specialist ideally versed in the current state of real society, pedagogical thought, and at the same time it is an absolutely independent personality whose original professional-pedagogical approaches fully correspond to the world standards of his time.

Key words: *pedagogization, teacher, personality-oriented pedagogical process, master's program, professionalism, master.*